

ศูนย์บริบาลช้างบ้านปางหะ..... บ้านหลังสุดท้ายของช้างไทย

สิทธิเดช มหาสาวังกุล

ศูนย์บริบาลช้าง ตั้งอยู่ที่ บ้านปางหะ อ.งาว จ.ลำปาง เดิมคือศูนย์ฝึกลูกช้าง ได้รับการก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2512 โดย ศ.ดร.อานวย คอวนิช ผู้อำนวยการองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้สมัยนั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำลูกช้างมาฝึกสอนให้เชื่อฟังคำสั่งของควาญและให้ลูกช้างรู้จักการทำไม้แบบต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าศูนย์ฝึกลูกช้างแห่งนี้เป็นศูนย์ฝึกลูกช้างเพียงแห่งแรกและแห่งเดียวในโลก สาเหตุที่ต้องนำลูกช้างเหล่านี้มาฝึกเนื่องจาก สมัยก่อนประเทศไทยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะทางภาคเหนือซึ่งมีไม้สักจำนวนมาก และช้างก็ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญช่วยชักลากไม้สักออกจากป่าในถิ่นทุรกันดาร หรือภูเขาสูงชันซึ่งรถยนต์เข้าไปไม่ถึง ช้างจึงต้องลำเลียงไม้ออกจากป่ามารวมหมอนไม้ยังบริเวณที่รถยนต์เข้าถึงเพื่อลำเลียงสู่กรุงเทพมหานครต่อไป ช้างที่อยู่ในระบบสัมปทานป่าไม้ยังไม่ได้ทำงานเป็นมาตรฐานเหมือนกันทุกเชือก เนื่องจากเจ้าของช้างแต่ละเชือกจะฝึกสอนช้างตามวิธีการที่ตนเองถนัด หรือตามความรู้ความสามารถที่มีอยู่เท่านั้น เช่น ช้างบางเชือกรู้จักคำสั่งหมอบ แต่บางเชือกอาจจะหมอบไม่เป็น หรือบางเชือกอาจไม่รู้จักการใช้ยางคไม้ และอีกปัญหาหนึ่งคือช้างเพศเมีย ในกรณีที่มีลูกอ่อนมักพบปัญหาการตายของลูกช้างบ่อยมาก เพราะลูกช้างมีนิสัยซุกซน บางขณะที่แม่ช้างกำลังทำงาน และลูกช้างวิ่งตามแม่เข้าไปในป่า ลูกช้างอาจได้รับอันตราย ประสบอุบัติเหตุ เช่น ถูต้นไม้ซุงหล่นทับ ตกเขา ถูงูพิษกัดตาย และด้วยสาเหตุต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมา จึงได้ก่อตั้งศูนย์ฝึกลูกช้างขึ้น เพื่อแยกลูกช้างวัยหย่านม ออกจากแม่ และนำมาเข้าคอกเพื่อบังคับให้อยู่ในระเบียบวินัย สอนให้เชื่อฟังคำสั่งของควาญ รู้จักการรับส่งควาญขึ้นคอ รู้จักโซ่ รู้จักขอ รู้ว่าสิ่งใดควรทำ ไม่ควรทำ เพื่อให้เรียนรู้ถึงกฎกติกาที่สำคัญในการใช้ชีวิตร่วมกับสังคมมนุษย์ต่อไป ช้างที่จบจากจากโรงเรียนดังกล่าวจะมีมาตรฐานเดียวกันคือสามารถทำงานได้ตามบทเรียนที่ถูกสอนไว้เหมือนกันทุกเชือก ในอดีตจะมีนักเรียนช้างเข้าใหม่ในศูนย์ฝึกแห่งนี้ ปีละ 3 – 4 เชือก ทุกปี ช้างแต่ละเชือกกว่าจะสำเร็จหลักสูตรจบไปทำงานจริงๆ ได้ในป่า ก็อายุประมาณ 20 ปี ซึ่งถือว่าเป็นช้างที่กำลังเข้าสู่วัยหนุ่มสาวพอดี

จากศูนย์ฝึกลูกช้าง มาเป็นศูนย์บริบาลช้าง ศูนย์ดูแลช้างชราและพิการ แห่งเดียวของประเทศไทย

เมื่อรัฐบาลไทยได้ประกาศปิดป่าสัมปทานในปี พ.ศ. 2532 ช้างลากไม้ถูกลดบทบาทลง ประกอบกับประชากรช้างเลี้ยงก็ลดลงด้วย จึงเป็นผลให้ลูกช้างมีอัตราการเกิดต่ำ และบทบาทของศูนย์ฝึกลูกช้างแห่งนี้ก็ได้ถูกลดบทบาทลงไปเรื่อยๆ ดังนั้นศูนย์ฝึกลูกช้างจึงค่อยๆ เปลี่ยนสภาพเป็นศูนย์บริบาลช้างแทน โดยเปลี่ยนหน้าที่จากเดิมที่ฝึกสอนลูกช้าง มาทำหน้าที่ พักฟื้น และรักษาพยาบาลช้างป่วย รวมถึงเป็นสถานที่พักฟื้นสำหรับช้างชรา และช้างพิการ และผลจากการที่รัฐบาลได้ประกาศปิดป่าสัมปทานนั้น ทำให้ช้างเลี้ยงกว่าทั่วประเทศตกงาน และช้างเลี้ยงส่วนใหญ่ได้หันเข้ามาสู่วงการทำไม้ผิดกฎหมาย หรือที่เรียกว่าการทำไม้เถื่อน เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจและป่าไม้เข้าทำการจับกุมพวกทำไม้ผิดกฎหมายได้ และยึดช้างได้ จึงได้เกิดช้างประเภทหนึ่งที่เรียกว่า “ช้างของกลาง ” โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐก็จะส่ง ช้างของกลางเหล่านี้ มาให้ทาง ศูนย์บริบาลช้าง ดูแลรักษาจนกว่าคดีจะสิ้นสุด ช้างบางเชือก เจ้าของซึ่งเป็นนายทุนก็จะวิ่งเต้นสู้คดี ช้างบางเชือก ศาลก็ตัดสินให้ส่งช้างคืนเจ้าของ บางเชือกศาลก็ตัดสินให้ช้างตกเป็นของแผ่นดิน ซึ่งทางศูนย์บริบาลช้างจะต้องดูแลไปกระทั่งช้างตาย ซึ่งช้างก็มีอายุยืนยาวใกล้เคียงกับคนเลยทีเดียว แคมป์กินอาหารถึงวันละ 200 กิโลกรัม ต่อเชือก ต่อวัน ซึ่งทำให้การดูแลช้างแต่ละเชือกนั้นเป็นภาระที่ใหญ่หลวงทีเดียว

ศูนย์บริบาลช้างกับการดูแลช้างดุร้าย หม่าคน

ช้างของกลางบางเชือกที่ถูกยึดมาได้บางเชือกเป็นช้างดุร้าย และเคยฆ่าคนมาแล้ว ช้างดุร้ายเป็นที่ต้องการของพวกทำไม้เถื่อน เพราะช้างดุเหล่านี้มักจะมีพละกำลังดี ทำไม้ได้ดี และการมีนิสัยดุร้ายทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเกิดความเกรงกลัวไม่กล้าเข้าไปจับ และเมื่อเจ้าหน้าที่เข้าจับกุมเจ้าของช้างมักวิ่งหนี แล้วปล่อยช้างทิ้งไว้ ซึ่งทำให้การเข้าควบคุมช้างเป็นไปได้ยาก และเมื่อเจ้าหน้าที่ส่งช้างเหล่านี้มายังศูนย์บริบาลช้าง ก็มักประสบกับปัญหาเรื่องการจัดหาควาญมาดูแลช้างดุร้ายเหล่านี้ เมื่อประมาณ ต้นปี 2541 เจ้าหน้าที่ป่าไม้ท้องที่ อ.งาว จ.ลำปาง จับช้างของกลางได้ 1 เชือก ซึ่งช้างดังกล่าวมีนิสัยดุร้าย และเคยฆ่าคนมาแล้วถึง 16 ศพด้วยกัน ก็ถูกส่งมายังศูนย์บริบาลช้างแห่งนี้ นอกจากนี้ทางศูนย์บริบาลช้างยังได้รับช้างบริจาค พังสามสี จาก อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 ซึ่งได้ฆ่าคนมาแล้วถึง 9 ศพ จนรายสุดท้ายช้างได้ฆ่า ควาญตาย กระทั่งญาติพี่น้องได้ทำเรื่องขอบริจาคช้างเชือกนี้ให้ศูนย์บริบาลช้างดูแล ซึ่งช้างเชือกนี้อายุยังน้อย และควาญช้างคนใหม่ต้องเลี้ยงดูด้วยความระแวดระวัง และจะต้องดูแลเขาให้ดีที่สุดจนกระทั่งเขาตายจากไป และทางศูนย์บริบาลช้างได้รับบริจาคที่เคยฆ่าคนมาแล้ว คือ พลาย ไชยา จาก อ. บ้านไร่ จ.อุทัยธานี ซึ่งฆ่าคนตายมาแล้ว 3 ศพ และทางญาติของผู้ตายก็ได้ทำเรื่องบริจาคให้ทางศูนย์บริบาลช้าง

ช้างของกลางที่เจ้าหน้าที่ของรัฐยึดได้จากการทำไม้เถื่อน และส่งเข้ามาอยู่ในความดูแลของศูนย์บริบาลช้างแห่งนี้มีมากกว่า 100 เชือกแล้ว และมาจากทุกภาคทั่วประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นภาคเหนือ , ภาคใต้ , ภาคอีสาน , ภาคตะวันตก ซึ่งบางเชือกก็ถูกส่งคืน บางเชือกก็ยึดเป็นของ

แผ่นดิน ช้างของกลางบางเชือกหากมิใช่ช้างครุฑร้ายที่เคยฆ่าคนตายมาแล้ว ก็มักจะเป็นช้างทรุดโทรม ใกล้เคียงตาย หรือถูกทารุณกรรมต่างๆ นา ๆ เช่น ช้างบางเชือกจะถูกบังคับให้กินยาฆ่า ในขณะทำไม้ เพื่อให้ได้งานมากๆ ในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เนื่องจากพวกทำไม้เถื่อนมักจะต้องคอยหลบเจ้าหน้าที่ ของรัฐขณะทำไม้ ช้างบางเชือกจึงต้องถูกทำงานตอนกลางคืนตลอดทั้งคืน บางเชือกก็จะถูกใช้ของ มีคมทิ่มแทง จนเป็นแผลตลอดลำตัว บางเชือกก็ถูกไฟจี้ เมื่อทางศูนย์บริบาลช้างรับช้างมาแล้ว ต้องดูแลทำการรักษาเยียวยาเป็นเวลาหลายเดือน บางเชือกใช้เวลากว่าปี กว่าสภาพร่างกายจิตใจของช้าง จะกลับมาสู่ภาวะปกติ ช้างบางเชือกสุขภาพแย่มากและมาอยู่ในความดูแลของศูนย์ฯได้ไม่กี่วันก็ ตาย

บ้านหลังสุดท้ายของช้าง..... แหล่งรับช้างทุกประเภทที่คนไม่ต้องการ

คนไทยผูกพันรู้กับช้างมาช้านานแล้ว ช้างก็เปรียบเสมือนอุปกรณ์ในการหาเลี้ยงชีพให้กับ เจ้าของช้าง ในสมัยที่ป่าเมืองไทยยังอุดมสมบูรณ์ ช้างแต่ละเชือกทำรายได้อย่างงดงามจากการทำ ไม้ให้กับเจ้าของช้าง และทำให้ครอบครัวความอยู่ดีมีสุข เจ้าของช้างก็รักช้าง ทะนุถนอม ดูแล เอาใจใส่ ช้างของเขา เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณ แต่เมื่อป่าไม้เมืองไทยลดลง ช้างไม่มีงานทำ ช้างตกงาน ช้างส่วนใหญ่ที่เข้าสู่วงจรการทำไม้เถื่อน กลับไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี เหมือนในอดีตที่ผ่านมา ช้างเลี้ยงถูกใช้งานเยี่ยงทาส เมื่อช้างหมดสภาพที่จะกลับมาใช้งานได้อีก ก็ ถูกทิ้งขว้าง ที่โรงพยาบาลช้าง ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย จ.ลำปาง นั้น ได้รับการพยาบาล ช้างป่วยของ ชาวบ้านทั่วไป ซึ่งสถิติที่ผ่านมาพบ เจ้าของมักจะไม่มีเงินจ่ายในการรักษา หากช้างเป็น หนักมาก ค่ายาสูง ก็จะทิ้งช้างให้ตายไปเลย ทางโรงพยาบาลช้างจึงดำเนินการรักษาฟรีโดยไม่คิด มูลค่า เพื่อเป็นการช่วยเหลือชีวิตช้างให้คงอยู่ต่อไป มีช้างจำนวนหลายเชือก ที่ถูกส่งมารักษาแล้ว พบว่าหากรักษาหายเป็นปกติ เจ้าของก็จะนำช้างกลับไปทำงานต่อ หากช้างไม่สามารถกลับมาใน สภาพปกติที่จะใช้งานต่อได้แล้ว เช่น กลายเป็นช้างพิการ ก็จะทิ้งช้างเอาไว้ ทางโรงพยาบาลช้าง ก็ ได้ส่งช้างพิการ ช้างหมดสภาพเหล่านี้ ไปดูแลที่ศูนย์บริบาลช้างต่อไป

ปัจจุบันนี้ มีช้างอยู่ที่ศูนย์บริบาลช้าง 30 เชือก ซึ่งตัวเลขไม่แน่นอนจะมีการเข้าและ ออก ตลอดเวลา ซึ่งเป็นช้างพิการ ช้างชรา ช้างครุฑร้าย ช้างบริจาคจากทุกสารทิศ และเป็นหน่วยงานของรัฐ เพียงแห่งเดียว ที่รับช้างทุกประเภทที่คนไม่ต้องการอีกแล้ว มาไว้รวมกันที่นี่ โดยให้ช้างเหล่านี้ได้ ใช้ชีวิตในบั้นปลายอย่างมีความสุข และได้รับการดูแลสุขภาพอย่างใกล้ชิดจากสัตวแพทย์ ผู้เชี่ยวชาญ และช้างทั้งหมดจะไม่ถูกนำมาใช้งานอีก จนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต

